

2
A. KULBOK

Taiskasvanute õpetamine
kodanikuks Eestis.

Suure Totsialistliku Ontoobri revolutsiooni järel algas ka Eesti territooriumil võitlus bolševike partei programmiliste nõudmistega elluviimise eest hariduse alal. Tõuks pidi saama enamuse, ilma-
liku, nõustustliku ja tasuta haridus.

Täiskasvanute õpetamises ei muudetud lühikese ajaga aga ette võtta veel mingeid reforme, kuna 1918. a. märtsis okupeerisid Lõuna väed vastava ala, okupatsioon lõppedes kaotas aga võime kodanlus.

Kodanliku vabariigi noolide juhtimis- ja haldusaparaad tekkis 1918. a. detsembris. Enimend määrund noolide ja õppetöö kohta täiskasvanute õpetamist veel ei puudunud. See toimus enalgu stiikiliselt.

Määrustes ja korraldustes täiskasvanute õpetamist kohta, mis anti välja 1919. ja 1920. a. jälgib kodanlus enalgu tsari - Venemaa pühapäevanoolide traditsioone ja organiseerimispraktikat.

Levinenud noolitiip on enalgu pühapäevanool. Pühapäevanoolid loodi uskätt piirkondades, kus oli rohkem riigiosumataid ning vähen riigiosumata kodanikke. Pühapäevanoolide elluviimiseks olid enalgu kohalikud haridusnõukod.

Laia ulatus võttis vabatahtlusest piiriäärsetel aladel - nn. Lõunemaal ja Ingerimaal. Kõik need pühapäevanoolid töötasid aga ka Võrumaal, Läänemaal, Pärnumaal ja Saaremaal.

PÜHAPÄEVAKOOLID

Pühapäevakoolid töötasid sõdajalike Eestis 1921/22. õppeaastast 1931/32. õppeaastani. Enneõige olid nad mõeldud uijaosumamatute ja vähen haridusega sõdajate õpetamiseks.

Pühapäevakoolide all tuleb mõista tolleaegse Haridusministeeriumi uooliosakonna kaitse põhjal (uigas Tartu maakonna - uoolivalitsus) "pime- maajalini, aasta-aastalt uestraid rahva vaba haridustöö asutusi, kus õpetatakse, silmas pidades uohalike vajadusi, lugemist, uijutamist, muud alpuooli aineid, prauitlini oskusi ning teadmisi ju". Kaitavad uoolid töötasid 1-3 öhtul nädalas.

Koolide laad muutus aasta-aastalt.

Pühapäevakooli loodi Pitsrimaal ja Viinmaal ning vähemal määral ka Viinmaal, Läänemaal ja mujal. Pühapäevakoolide uuenuitsujaks olid esialgu uohalised hariduseltsid, kuidas inteniante-organisatsioonid.

PETSERIMAA

pühapäeva- koolid.

Eriti intensiivselt alustati tööd pühapäeva- uoolide loomises uitudeli. Vabaharidustööle piiri- äärsitel aladel oli uindul poliitiline eesmära. Pitsri Rahvahariduselts rõhutas uordeuvalt, et "... uitud tihti uene uue õppimise oma lastele tähtsamaks peavad, kui uesti uue mõistmise ja uue võimaliku saadavad lapud uene uoolidest. Just pühapäevakoolide uuendu on uüige parem rahva hingem istutada armastust ja lugupidamist Eesti Vabariigi vastu." ² Samal ajal märgitauks, et uueni 1919. aastani uuenduud uu. Setu- maal uetikeldud uoolid, uene uooli oli piiratud arul. Vanim uitu uool (uene õppeuuelega) auutati 1890. a. Obinitsas. Kogu piirmonnas ii töötanud ühtki raama-

¹ ENSV ORKA f. 1138, n. 4, s. ü. 590, lu. 348

tunogu, nersut, pühapäevavooli. Lääga valitses üldine kultuuriline mahajaäämus. Põhjaalalt oli ne tingitud hingemaa-süsteemiga põlvkonduselt. Tõustus uui niisuguse püüdes täiesti. Elanikud olid vaesed, valitses häämus. Alkoholi tarvitati palju, sageli naasnes illega elanikud nard tegund. Elaniku niijaosuse andmised oli nütötte uua moraalne aspekt: õpingutega püüti inimex uemali nissunda viinast ja nindruseta meelalahutustest.

Enimend pühapäevavoolid Pitsuriimaal nitsuti illu 1921. a. toimunud I Litu kongressi otsuse põhjal.¹ 1921. aastale on iseloomuliku Pitsuri Eesti Haridusnõuvaltsi pider võitlus pühapäevavoolide eest nitudel. Koolide avamiseks taotleti rahalist toetust Haridusministeeriumilt. Üks agaramaid pühapäevavoolide mõtte propageerijaid oli ühisuonnategelane Samuul Sommer, kes toi välja oma ideeliku nissuushana: „... Ei narda ju Eesti rahvas oma rahvaräe ülalpidamiseks riigi naitseus 1500 miljoni ära kulutada ja nundab nda noormat nanda. Mlitte vähema tähtsusega si ole aga niguigi riigi naitse nissuushalt hariduse edendamise E. V. kätuna-ida püüil. Kiire hariduse ja kultuuri nass on nün tagatiseks vööra orientatsioonide, tendentside ja võimalikkude illatuste vastu tulevikus. 20 000 niijaosumata ja pime mame on lubamata naitse mitte iisnes kultuuriliselt nard uua riikliselt.“²

Ühistest usmäärnidest koolimata on aja algatajal - haridusnõuvaltsil - ja uohalikud koolivalitsusel arusaamatun. Enalgu si toetata üritust vajalikul määral materiaalselt. Pühapäevavoolid saavad õppeabinõund uorderate nõudmiste põhjal. Pitsuri koolivalitsuse niktumine muutub 1921/22. õppe-

¹ E. V. S. V. ORKA f. 1108, n. 4, s. ü. 590, lu. 2

²

nalsamas lu. 3

Reeglina toimus täiskasvanute õpetamine peha-
päeviti. Sellest peeti ünni Tõrvases jm. Sloboduas
oli 1. detsembrini noos käidud 6 korda, uueks 19 korda.
Grupis oli 31 inimest, kellest igakuises uueks uueks 3-5 korda.

Märtrimees ei oleud aga) ^{Petersmaa pühapäevavooli} õpetajad veel
 ühegi tunnis eest talle saanud¹. Tunnis² tasumiseks olid ille
 koolid asunud peamiselt alkohoolide juures.

1921/22. õppeaastal udis enam-vähem usulisi
 uoolis 1186 inimest. Nist osas enne uoli astumist
 leppeda ja uirjutada eesti uelis 286, uene uelis
 531 inimest.²

Üldiselt uijunes pühapäevavoolide töö enalgu
 järgmises: lugemine Petersoni aabitsa põhjal, vastu-
 nd uimimistele, isamaaliste laulude pühapäevamine,
 aruuijutamine, itristlus ulassitahvil, harjutund
 ajalehe lugemine ja loengud ajalooist. Viimaste
 ülesanded jidi ueliselt olema rahvustunde uawa-
 tamine.³

Suur-Rosna pühapäevavooli õpetaja Magnus
 Jennes uirjutab, et täisusavauute õpetamine oli ajal
 väga visa, isotsa limes teundidene uasasnes... Loo-
 gutule⁴ tuli isalgu 10 vanemat meest, siis 4, pärast-
 poole enam mitte ihtui... "Kendele, ues õppemas uis-
 ssd, lugin 1/4 - 1/2 tundi in midagi ette, enamasti
 aga leht, ne oli hea tõmbabinoe... Lampu ja
 oli puudeu pärast ei ole võimaliu äripäeviti õpetada...
 Ueljaapäeva õhtul oleus tuljard... Enamasti tulevad
 õppima mehed ja need, ues on juba natuue lugema
 õppnud. Neile oleus mõni uuem õpperaamat siin-
 nis (E. Petersoni oma), aabitsat ei ole enam uauus.
 Tdisusavauu ei taha ühte ja uda-sama tükki
 palju uordi üle leppeda, ne tüütab nad ära ja ualib
 himu õppmises. Muuhulgas märgib õpetaja, et Kump-
 mani aabits oleus uasutuselt olevast Petersoni omast parem.

¹ OKKA f. 1108, n. 4, s.-i. 590 l. 83

^{2,3}

ualsamas, l. 97

⁴

ualsamas, l. 51

Kuena mitmel pool sai aabits viiresti läbi, nõuti täiendavat lugemismaterjali. Enalgu uueldele saadetud väheesid raamatuid leeti innuga. Eriti nõuti ajaloolisi jutte (Bornhöke "Tarija", Laale tiend juu.), uue uõwal. Jenuverat ja "Irlandat". Koolivalitus määrib, et uue uijandus rahvast is huiita, nõutau teaduslase teosed põllema- jandus ja uariuauwatun alalt.¹ Koolitõb jöud- samaus edendamises uortau alg-ajalt uonal- dada uoolides rahwa-uooleneid, ues wõljast tulnud uõnelejad rahwale mitmesugused populaar teadmi- paneus".² Ka lisa uoolivalitus, et püüpaüwa- uoolid wõidaud, ues uis wõhu pandau uue tööõpetusele (uueuine, puutõb juu.)

Õppematerjal valia on põhapäevaarvulis teatud
määrat juhuliku auni 1923. a. jaanuarini, millel
uustatakse ametlik õppekava kõigile Põhikooli
põhikooliõpilastele. Õppeplaan haarab I, II ja
III õppeaasta. Esimest aastat alates õpitakse
sest uult, matemaatikat, loodusõpetust, ajalugu,
uodanuntadust ja maateadust. Teist aastat
õppejate jaoks on uustatud aga juba ühise
ulatusliku programmi.

Resti uelk õpetati Kampmanni lugemisraamatu
II osa järgi. Kursus hõlmas järgmised osad:

a) selgitav lugemine. Teadmatat sõnade ja mõistete selgitamine. ^{Peenus} Jätkuajamine loetu üle ja muuline ümberjutustus.

b) õpetar diitlaad. Tähtsamad õigeuurija meelid (u, p, r

1 OKRA f. 1108, n. 4, s. ii. 590, lu. 83
2

2 *malvamas* Lu. 98.

sona algul, lihtsuse ja pika täishääliku.
c) stiils arendamine. Kirjaliku mõtte avaldamine vaba
arvetsuse voral. Kirjeldused põltside järgi. Vastused
uutimustele. Kirjade vādisel, ametline uijade kirjuta-
mine.

Loodusõpetus tutvustati loodusteaduse alpmõis-
teid, õlõgustati looduseuāhtun. Elave ja eluta looduse
uāhtlus haaras uuide ja moneraalide riigi, tasmu-
ja loomariigi, inimese. Programmis olis inimese uēha
ehitus ja talitus. Eraldi puatuti mõistatil roõus,
veri, õhu, põlemine.

Matemaatika õpetati 4 põhitehet, uorutamise
tabelit, meetermõõdestikku, lihtsamad murede, prot-
sentarvutamist, pinnamõõte.

Ajaloo uursus olis inimese areng, uija teuu-
mine, vanad kultuurrahvad, rahvaste vāndamine,
ulatusuueuult aga Eesti ajalugu.

Maateaduses leidis vāsillemist Eesti geograafia uor-
filiisilin geograafiaga.

Tāhtis uõht olis uodanuteaduse. I õppeaastal vāa-
deldi valla- ja maauonna omavalitruu, iihitegenust,
ultra, II õppeaastal uāhtleti riigi teukimist, Eesti
vabariigi illesandest, politsiid, sõjavāõõ, uooli, valitruu ja
III õppeaasta programmis järd põhiseaduse, uodanine
õigund ja uõhustused, antar uõõ riigiuõõõ ja u.

Uldiselt olis aga teust ja uõlmandat aastat õõ-
jard vāõ.

Pühapäevakooli puüti varustada uüigi häda-
vajaline õppevahenditega — aabitsate, vihiante,
pliiatsitiga. Varustamine oli aga enalgu lüünilu.
1921. a. lõpuks oli nisku pühapäevakoolide jaoks
antud juba 23 raamatukogu ä 30 uüidet anti-
uulset uijavara.

1922. a. on pühapäevakoolide tootamiskus elarves
650.000 marka.

Petsuri Rahvahariduse Seltsi aruandest ntu püha-
päevakoolide tegevuse üle 1922/23. õ.-a. loeme:

„Õppevahendeid jagati 48 koolile: 1601 pliiatsit,
1835 naustiint, 404 Kampmani lugemisraamatut,
150 aabitsat, 8 liinur aabitsat ja 37 raamatukogu
ä 17 raamatut.“¹ Samas märgitakse, et õppeabi-
uüed hilinesid. Illeus ajaks, uui Kampmani luge-
misraamatud uohale jõudnid, oli juba enmine hui
kadunud.

1924. aastast paraneb pühapäevakoolide varustamine
Pidevalt saaditakse nile mitmesuguseid näitlikke
vahendeid, eramine kooli saab nn. udepildilaternad,
pildiseeriaid turbast jms., täiendatakse raamatu-
kogusid. 1926. a., uui osa pühapäevakooli on oma
tegevuse lõpetanud, antakse raamatud üle avalikule
raamatukogule, mille vöu vastavalt avaliku raamatu-
kogude kaduile oli valja uijunenud. Õppevahenderd
sard uohalunud alguuolid varemgi pühapäevakoolide
arvil. On säilinud Petserimaa Alatska alguuol õpi-
laste alluüjadega tänuüiri haridusministriks nile nst,
et kool sai pühapäeva kooli arvil viiuli.²

¹ ENSV ORKA f. 1108, m. 4, s.-ü. 590, lu. 144
² malsamas, lu. 319

Olemasolevatel andmetel on pühapäevavoolu olnud väga erinevates aastades.

Näitus 1922/23. õppeaastal tõstavad Pitserrimaa järgmised aoolid: Golosvino, Trboska, Krabi-
lova, Kuusenitra, Kremeshovi, Kutschins, Koskelai,
Lõdina, Lobodka, Laasoreva, Molnina, Muiša-
mäe, Napini, Palandu, Puiste, Palovere, Põiste,
Saterinna, Sarga, Schestnini, Sulbi, S.-Urenitsa,
S.-Rääptsova, Sagorje, Saputje, Truba, Uman-
ovitsa, Vretino, W. Tresni, Verhulitsa, Velna,
Vidernina, Võõru (tolleajast ~~nimetatud~~ asukanimede
järe). Õpilani oli 9 - 44.¹

Koolide arvuna registreerivad tavaliselt kes-
mised arvad, mis erinevatel aastadel olid erinevad
aoolid, osa aooli alustas tegevust jaanuaris jne.
Nii märgstauu 1924/25. a. detsembris 18 aooli ja
6 vene õppeaolega pühapäevavooli, jaanuaris lisas-
lus 8 vene õppeaolega aooli, märtsis aruanne
näitab 27 aooli ja 27 vene pühapäevavooli.²

Pitserrimaa aoolivalitsuse ülevaates 1926. a.
on toodud stabiilsemate aoolide ja põhjal järg-
mised näitajad³:

Pitserrimaa pühapäevavoolid.

	Koolid	Õpilani	viimast õppeaasta algul algajate arv
1921/22	46	920	
1922/23	33	693	25%
1923/24	30	660	22%
1924/25	27	453	20%
1925/26	21	295	14%

¹ Eesti OKKA f

2

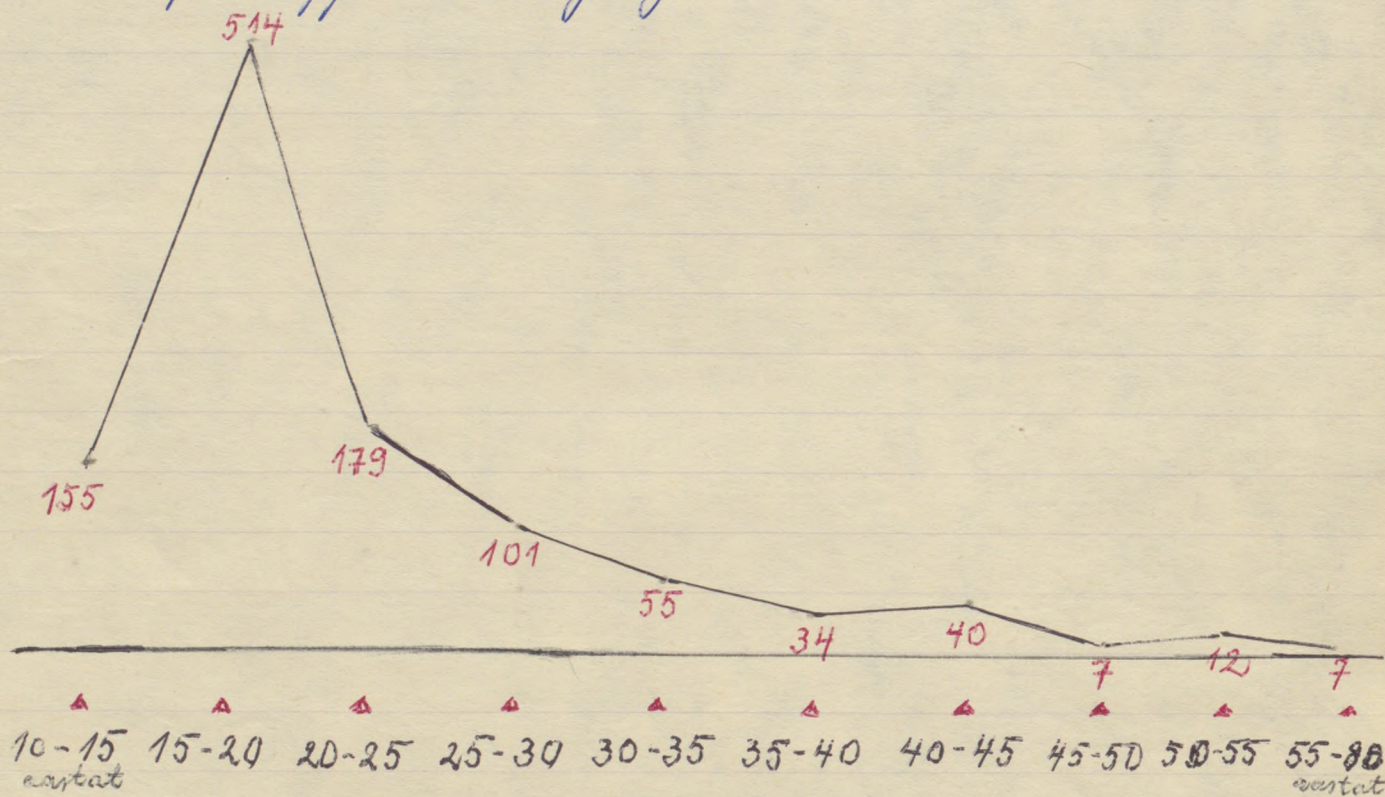
3

nr.

s. ü. 590, lu. 145
nalsamas, lu. 387
nalsamas, lu. 449

Õpib misai peamiselt noorem generatsioon.
 Puhapäävaalades õppjate vanus on Petserimaal
 1921/22. õppeaastal järgmine:

(s.-a. 590 ku/100)

1926/27. s.-a. jäi tööle ainult 5 Eesti pühapäeva-
kooli, hiljem alijunenid need lühiajalisteks ümber-
teus. ✓

Pühapäevakoolide õpilaste vanus:

	10-15 aastat	15-20 aastat	20-25 aastat	25-30 aastat	30-35	35-40	40-60
1922/23	14%	53%	16%	8%	3%	4%	2%
1923/24	9%	61%	12%	10%	8%		—
1924/25	—	65%	15%	12%		5%	3%
1925/26	32%	61,3%		6,7%			

Üle poolte õpilastest on 15-20 a. vanused. 1925/26.
õppeaastal närvab aga eriti veelgi nooremate osa-
tähtsus.

Samal ajal, ~~arvestades~~ toetudes 1922. a.
rahvalööndi andmetele, oli Pitsari maakonnas
viijassuamatusel 20-29 a. — 3960, 30-39 a. —
3962, 40 a. — 49 a. — 3649.

Näed, kes õpinguid alustavad, üht-teist juurde
õppisid. 1920/21. õppeaastal ei jõudnud 1186 õp-
pist rahuldavalt edasi 176, 1921/22. s.-a.
695-st 40. Ka on kuni õppeaasta tulemusel
paremad uued esimehed. Osalt astas uues uue
mõnevõrra paranenud õppeaasta, osalt olemasolevad
õpetamise kogemused.

Pühapäevakoolides olid õpetajateks enamasti
uueaastase algkoolide õpetajad. Mõni õpetaja andis
tunde isegi mitmes uueaastas (Näiteks Värska õpetaja
Karl Runthal õpetas nii Kremschis, Werhulitsas
uue a. Wöpselsoos). 1926. a. jäi uueaastase (vriist)
õpetajaks endine õpetaja A. Peding.

Põhiesmärgid - täielikuu uirjamine andmist -
Petersimaa pühapäevakoolide ja saadikute. Nende
koolide töös suuremad puudujäägid olid esaliselt tin-
gitud ja mitme suurema olemasolust.

Esimestel aastatel oli Petersimaa pühapäevakoolide
organiseerimine ja nende töö korraldamine peamiselt
haridusliku tegelase. Haridusliku juures töötava
haridusinstruitori ülesandeks oli ühtlasi nende
tegevuse kontrollimine. Kontrollimine oli üllaltki
rasvendatud, kuna kohale tuli minna jalgil või
mõne juhustilult Petersimaa tulnud "õpetaja" hobusega.¹
Tihti oli õppimise entusiasm mõnes kohas lihtsalt
aga ülespühkimine tulemuse. Päevaleht avaldas rida-
rehte ülesvõtteid. Need olid "aga tehtud juhustilult
võimutulemused. Pühapäevakoolide peatajad püüdsid
näidata võimalikult suurt tundide arvu, mis
üllist võttis nende töötamise. Hariduslikuiga astus
ühiskonnategelase P. Sommer talitas paljuski mure-
valis õpetajaid, mõned neist olid üldiselt ebakompetentsed.
Negatiivset mõju pühapäevakoolidele ka Sommeri
talituse viis, et ta Petersi luterlastest soovis neid
dele kogu mure. Ta soovis näha neid neid
niiid "võina raha".²

Petersimaa koolivalitsus hakkas üll järgest rohkem
pühapäevakoolide ühiskonnale, tegelikult jäid koolid
niiid pea kogu aeg aake suurema huviobjektiks, kuna nad
30-ndatel aastatel Petersimaa koolide üll anti ja jära-
järgelt vähe. 1929/30. a. tegutses üll 35 luterlast
uurust,³ üll võitles majanduslike raskustega (palaad maaom).

1926. a. oktoobris astus Petersimaa koolivalitsus pühapäeva-
koolide tööle järgmise hinnangu. Tähelepanu, et pühap. koolid
autsuti 1921. a. üll üllas, et nende vanema põlv uirjamine

¹ OKKA f. 1108, n. 4, s.-ü. 590, lk. 207

²

seals. lk. 450

³

s.-ü. 592, lk. 116-117

matusega võidelda. Seda shti aga ei saavuta-
tud. Vanemad inimesed usuli teua ei suudetud.
Õpilaste enamus oli 15-25 a. vanad, teatud un-
jaoskonnaga. ^{vt. tabel} Kõik ühe aasta pühapäevaks ei sa-
masti ei tulnud. Lõpuks laus an nii usule, et
mõnes pühapäevakoolis (Järvesuu ja Illa vallas)
õppis eelkooliealisi lapsi. Kuna õpilaste arv on
vähenenud, otsustatakse 1926. a. peale kooliaasta-
nime H. Usar ettevõtte pühapäevakooli jär-
järgult liiovdleida ja jätkata vabakandlustööd
Pitserimaal üldharidusliku koostöö ja uueni-
mäel¹. Vastuses üllele koostööle kutub Haridus-
ministeeriumi usuliosakond: "... pühapäevakoolide
tegevuses ei tule piirelda ainult kirjanduse
õpetamisega... vaid tuleb püüda tabada just
rahvale tema töö ja niisuguste tegevuses elulist vajadust
kultuuri igapäevasele sihti ja oma õppitegevust
kanda üllele meenas ning nende meenu uskust."
Edasi teatatakse, et pühapäevakoolid võivad
a) õpetada lugemist, kirjutamist, aga ka muid al-
usuli asju; b) pidada koostööd, aõnesid, teha
praktilisi harjutusi teaduse erikarude, rahva iga-
päevase töö ja toimetuse alalt; c) korraldada
orkestri- ja laulukorjuti; d) organiseerida õpi-
ninge, õpinäide, pereandliku usulivõime ettevõtte-
tega; e) organiseerida spordi harjutusi - võistlusi jne.
~~Kõik see~~ Haridusministeeriumi...

1 ENSV OKKA f. 1108, nr. 4, s. i. 590, lk. 450
2 nalsamas, lk. 451

Samas lubatakse, et uus rahva halduselu juhtimise võtab oma kätte mõni kohalikult, võtke pühapäevavooluunistel alustel ära jääda.

L. Tommeri suhtes on Haridusministeeriumi seisukoht: eralgatus on lubatud. Mida see nii on, algab nimes Tommeri tegevuspaik Piserimaal (Tagerimaal).

Tegelikult on pühapäevavooludest selles ajas juba määratud varasemalt väljasuremine.

1931. a. oktoobris teatab & Haridus- & võtsaalmi-
ministeeriumis uue valitsuse, et 1931/32. õppeaasta
ulaves¹ (enam pühapäevavoolude jaoks ürediiti,
~~1931~~ 1931. a. novembris teatab ministeerium Piseri-
maavalitsusele, et endiste Piserimaal püha-
päevavoolude õppeabinõud on lubatud algselt
välja jagada.²

¹ EWS ORKA f. 1108 n. 4. s. 592, lk. 176

²

nalsamas, lk. 178

Wõrumaa, detatseemalt piiritletuna tollaegse

Ingerimaa olis tiheks piirsonnaks, uus pühapäevakoolid suhteliselt intensiivselt töötanud. Koolide elluviimiseks olid ühisuunnatigeland⁵. Sommer ja V. Ernits. Viire maanonna uoolvalitsus sai 1921/22. õppeaasta lõpul alles koolide olemasolekut teada. Selle järel saatis Haridusministeerium uohale koolide inspektor Villupi, kes koolide olemasoleku finants, tege uokkuvõtte peetud loengute uohka juu. Sommeri hoideti ette liiga suurt maaalpatust, mis ulatus inegi õpetajate valikuni. Tasulist tegevust võis rentida tema juhuu na Põlserimaa. Kuua Samuul Sommer olis Siseministeeriumi nõuuni, intati tema suhtes uobus Siseministeeriumile. Selle juhtivate töötajate Einbendi ja Angeluue allaizjades tuleb haridusministriks vaitus, et Siseministeeriumi nõuuniuile Samuul Sommerile ei saa ueltsuunnatigelasena midagi ette uirjutada; Seaduste ja määruste järel uõimist uohka peal peavad juua tui organid valvama, jättes ual miuu avamuu järel kõige laisema vabaduu vvaalpatuile." ¹

Sega tuleb tapantjoiuu registreerida vvaalpatuile sündnuud pühapäevakoolid Saarnuülas, Vähiuülas, Kallioeres, Vanauülas ja Kullauülas, uus 1921/22. õppeaastal anti uokku 153 tundi. ²

4. jaanuaril 1923 õpib Kallioeres 35 inimest, Vanauülas 27 inimest, Kullauülas 18 inimest, Saarnuülas ja Vähiuülas ~~on uokku 50 õpetaja~~ ^{on uokku 50 õpetaja} tööt, uuzd uool on Karstalas 20 õppijaga. ³

¹ ENSV OKKA f. 1108, n. 4, s.-ü. 591, lk. 29,

²

ualsamas, lk. 2

³

ualsamas lk. 3

1923. a. algus kuuaan uooled veel Nisõs ja Kriuschas, neimmasi 40 inimest. Vartloodud Dolgaja-Miira uoli Naroovaja vallas nootab Haridusministerium ~~19~~ registreerida mitte pühapäevakoolina, vaid õhtu- ja edasiharimiskoolina, siemas jadales muut nädalatundide arvu. Viimati nimetatud uooled on veneaellud. 1923/24. uooliaasta el-arvem võetangi esuätt veneaellu pühapäevakoolide rajamine (planeeritud 15).

Üldinult on pühapäevakoolide töö Tšerimaaal hea järgil. Ettehitena koolivalitšunle tuuaan, et haridustööga on hõivamata Surjatina ja Vasunarva vallas ^{Surjatina vallas 2 ju} 1924/25. õ. a. on aga juba Vasunarva vallas ^{5 vene-} 1926/27 ^{õpp} Surjatina valla koolide arv vähendanud ^{6 - koolide 13} ¹⁹²⁵ pühapäevakoolide ^(4. XI 1925) haridusosakond ^{müü} pühapäevakoolide tööd analüüsides ^{muuhulgas} "... võimata on pühapäevakoolidene usendada täiesti kirjasaamatuid, nagu see õieti olema peab, vaid pühapäevakoolide õpilastena esinevad peamiselt isiauel 16-25 a. vanuses, mis nisis loevad ja viigutavad, kuigi sagelasti õige puudulikuelt." ³

Tšerimaaal on viigunenud samasugune oluand nagu Petserimaaal - õppima tule noorem generatsioon, neid, mis puudud oma puuduliku haridust täiendada, ntmarinps arendada. Õpilastele õpetati emavale ja matemaatika võval maateadust, ajalugu, loodudlugu, tervisharidus ja usdantsuteadust, vene õppuulepa koolides nullele lisas veel eesti uult uui riigiuult.

Tšerimaaal viigunenud pühapäevakoolid Nisõmaal nult nega peatselt edasiharimiskoolideus.

¹ EASVORKA № 1108, n. 4, s. u. 590, lk. 34

²

nalsamas, lk. 393

³

nalsamas, lk. 394

Võimand pühapäevakoolid töötasid Võrumaal veel 1930/31. õppeaastal. Need olid ^{Narva vallas} Kullaväljas ja Väinuldas (estlased), Tisaku ~~vald~~ Komarovas ja Venkulas (venelased), Tisaku vallas Uuenuldas (venelased) ja Vasnarava vallas Jaamal ja Pernimülhas (venelased).

Tunduvusest häiritud oli pühapäevakoolide töö Narva jõe äärsitel aladel 1924/25. õppeaastal, uuea liinimise viitenduse tõttu õhtuti (peale 1. dets. 1924) ei saadud kooli ukuada².

Võrumaal töötasid lähemat aega samuti uussuud pühapäevakoolid.

1923. a. augustis juhtis Haudusministeerium Võru maakonnas koolivalitsuse tähelepanu ajasole, et maakonnas, eriti Mehikorma ümbruses, Misso, Vana-Roosa, Vastse-Roosa valdades ja mujal on airjassuamatute arv silmapaistvalt suur. Tastlehtu, et ushapal uugitau andmeid airjassuamatute uohtu ning neist lähtudes astutau samme pühapäevakoolide avamises³.

1. dets. 1923 avati Misso vallas Napsi ja Moku-riki pühapäevakoolid, mis töötasid 1. juunini 1924⁴. Koolid võtsid oma töös aluud Pitsenmaa pühapäevakoolide tööuavad juu.^{*} 1926/27. õppeaastal oli Lühamaal pühapäevakool 77 inimesega. Senuelt on tigemist end. Napsi uooliga). Siuult oli see opa islaharimiskool. Koolis tegeldi muuvalt yordiga, mis-tõttu uõutati igasuupust yordiuventari.

¹ ENSV OKKA f. 1108, n. 4, s. -ü. 592, lu. 133, 134, 174

² vt.

nalsamas, lu. 394.

³ vt. ENSV OKKA f. 1108, n. 4. s. ü. 590, lu. 154, ⁴ nals. lu. 157

Pühapäevakooli loodi aa Saaremaal, Pärnu-
maal ja Läänemaal, uus need aga algul peeti
oldid pigem edasiharjatisu- või eriuuringud.
Kooli antamist ~~uude~~ motiivis oli sageli soov
saada mille arvel täiendavalt inventari kohalikele
algkoolidele. Tähelepanu jääb nimele muise lüemäisa
koolist Saaremaal (1924), uus esmärgiks oli
saada harjatisu- nimele algkoolidele.¹

1925. a. loodis pühapäevakooli ^{Saaremaal} Lõunapõlle algkooli
juures Toru vallas Saaremaal, 1926. a. Andla
kooli juures Laimjala vallas.² 1928. a. avatati
pühapäevakoolid Aburval ja Viljandis.³ 1929. a.
antsutatakse ilu Kihnu pühapäevakool, mis on tige-
lneult, midagi eripalgeline täienduskoole faalist.
Nädalas õpetati 2 t. eesti keelt, 3 t. matemaatikat,
3 t. võõrkeelt (~~root~~ ^{vastavalt} inglise või saksa keele) jt.
käsitööd (naistele).⁴ Koolis õpivad Kihnu elanikud,
millel on 2-4 ul. haridus. Kool oli väga populaarne.
1929. a. 58 õpilast. 1932. a. õpetatakse nendes koolis veel
arvult saksa keelt.⁵ Kihnu algselt hinnatis avas
Pärnu maakoolivalitsus nn. pühapäevakoolid aa
Koonga vallas Kallis 6-ul. kooli juures, Häädemäestel
j. Koolid ehitatavad 1931. aastaks. Häädemäeste
kool oli põllumajanduse, kodumajandamise ning teris-
hoiu vallandaja, I sama muund põhiliselt aa Koongal
Seega vüdi pühapäevakooli sildis all läbi soostus
täiendusekursus, mille lektoriks olid isegi mõtte ümme
kohalike koolide õpetajad, vaid õpetajate seminarid või
üli-koole õpetajad.⁶

¹ vt. ENSV OKKA f. 1108, n. 4, s.-a. 590, lk. 301

² malsamas, lk. 310, 457

³ — " — lk. 505-506

⁴ — " — lk. 590

⁵ vt. ENSV OKKA f. 1108, n. 4, s.-a. 592, lk. 140

⁶ vt. ENSV OKKA f. 1108 n. 4 s.-a. 592, lk. 168

ü
Pühapäev
kool

Hiiumaal uerib pühapäevauuolide andamine vajadus eriti teravalt ilus 1923.a., peale vabariigi haldusinstruatori A. Kurvitsa ushalolekut. A. Kurvits märgib oma usmanderingu andmes, et Hiiumaal on ametlikul andmetel 466 kirjasaamatu (üle 10 a. vanad), mis moodustab 9,8% elanike arvust.¹ Ta tuleb ettepaneku anda Hiiumaal pühapäevauuole (õhtu- ja hommiku) kirjasaamatuile ja puuduliku kirjasaamatuile kõrgis kooliorganisatsioonides, kus on vähemalt 10 osavõtjat ja toetada need uuole ühistel alustel Pitserrimaa pühapäevauuoledega.² Koolivalitsuse ettepanekule järgneb haldusministri alluvajaga nime Läänemaa maanonna koolivalitsusele – astuda energiliselt samme edasiharimiseks ja õhtu- ning pühapäevauuolide korraldamiseks Hiiumaal.³ Organisatsioonidega suhtes on aga iseloomuliku Läänemaa maanonna-koolivalitsuse vastus, mis märgistab, et õpetajad on nõus pühapäevauuole rajama, õpetaja aga uuoli ei tule. Suur osa kirjasaamatuid on üle 60 a. vanad ja häbenevad oma vähesed teadmised. Veel iseloomulikumad on aga järgmised titaadid kirjast:

„Kõrgessaare Hariduse Seltsi „Edu“ uuolel, mis rahvaste palju uuos oli, tõi uuolinõuain ühismun täril alatuul ette ja püüdis aaga uuenuks meelele luua, need lubati jessa anda.“³

„Koolivalitsus, teades, et Hiiumaal suu mõju uuulistel on, pööras ühe lavalat teentel baptisti juhi ja uuenuke poole palvega pühapäevauuolide aagas uuasa aidata ja uuinliste pühapäevauuolide juude uuosaamatuile vastavad ained illes võtta, need –

¹ vt. ENSV OKKA f.108, n. 4, s. 590, lk. 185

²

naismas, lk. 186

³

naismas, lk. 191

na nst ei tulnud midagi välja, nst säält nõuti, et usutõpetus pühapäevauoolis na kes oleks uui tasutud oine. Ka ne võeti avalumise, uuid nimetatud vastutulelik usumes lahkus Hiiumaalt ja an jäi misma.¹

1924/25. õ.-a. töötas uill Hiiumaal Heltermaa pühapäevauool, uuid alle risu on teistsuguse (uogu uursuun programmis on 10 t. eesti uult, 10 t. aru- teadust, 8 t. prautilist geometriat, 8 t. päevapildis- tust, 2 t. pugli tegemist, 20 t. raamatuvõitmist, 10 t. plakatööd, 2 t. eesti ajalugu). Koolis oli 17 uuulajat. Kooli juhataja J. Palm märkis na, et uuulajate arvu vähendas baptism.²

Pühapäevauoolidega lähedaste uursustiga tegelend na vene rahvuskaitse ja vene haridusliit. Kavatati avada uursund Tartu maauonnas Nina uulas, Kallas- tel, Mustres. On teada, et Mustres toimundai uursu- red 10. det. 1924 - 10. märts 1925 uonu 56 tunnuga; Karpääl umbes samal ajal 79 tunnuga.

¹ ENSV ORKK f. 1108, n. 4, s.-ü. 590, lk. 191
kalsamar, lk. 286

Õhtu-edaõharimisnoolde.

9. sept. 1919. a. andis Haridusministerium
norrakduse õhtu-edaõharimisnoolde loomiseks
nordaniule, uellel polnud 6-ulasest haridust
(norrakdus # 6205). Vastavates noolides võis olla
nolm ulast (4. - 6. õppeaasta). Noolidel oli
oma õppeplaan.

Õhtu-edaõharimisnoolde loodi samas aastal
15. outoobril Tartus, 24. novembril Kuressaures ja
1. detsembril Viigandis. Tartu ja Viigandi noole
ilalpeidajaks oli linna omavalitsus, Kuressaures
haridusnõuk.

1920/21. õppeaastal võeti nimekirja uel Tallinnas
ja Paide linna, Viiru ja Petseri maakonnas õhtu-
edaõharimisnoolde. Siin aga nda tüüpi noole
ei loodud või oli tegorus ndarvõid lihtsajalim,
it olulisemaid jälgi pole jäänud. ^{Ja Kuressaare õhtu-}edaõharimisnoolde
Tartu linna õhtu-edaõharimisnoole tõttas

linna IV algnoole ruumes Jaani t. 14., 1920/21. õppe-
aastal õppis sin nooru 138 inimest (I ul. - 54,
II ul. - 40, III ul. - 44), nalhulgas 22 alla 16 a.
vanust õpilast. 1921/22. õ. a. oli õppejast 200,
neist mihi 110, alla 16 a. vanused nooru 19.
Eristi noorus uasvas õpilaste arv II ulasnis (100),
mistõttu nin oli avatud paralleelulass.

1921. a. niginel hakuand noole III ulasni lõpetajad
tasitama 4. ulasni avamist Tartu õhtu-edaõharimis-
noole juurde. Sellele vastas aga Haridusms-
nisteriumi nooletoand, it noole on milledud
algnooleina, nlli juurde pole võimaliku uesnoole-
ulast avada. Samal ajal on Tartus olemas õhtu-

x 1920/21. õppeaastal oli sin II ul. 47 õpilast (nuit
5 alla 16 a. v.). Niginel aastal matuvalitust nooru
Tartu noole uasvas ei looda.

	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
Laulmuus	2	2	2	1
Joonistam.	1	1	1	1
Taastu u.	2	2	2	2
Vene u. (<u>II</u> võr- ruse)	-	2	2	2
	18	20	20	20

4. klassi üll lühiaegne, kuid Haridusministe-
riumi nõudel suureneb tundide arv ~~23 nädala-~~
~~tunni~~. Tavalises algkoolis oli ^{kolme} nädalas 26 tundi.
Õhtukooli tööaeg on algajane. Töötatakse
5 päeva nädalas (esmaspäevast reedeni) alates
alla 17. st enamasti 4-5 tundi päevas, tunde
^{45 minutit, vahetuse 5 minutit.}
Väljastatult õhtu- ja koolikooli võeti meen-
nada, et lisaks ^{koostööks} õppelaadile antaks õpilaste
või praetud õnne - nendadele raamatu-
pidamine uures, magapidamine uures, õpetatav
tööõpetust jne. Sellised ettepanekud töö uure
direktor J. Kirschbaum ära uure aruandes.
Lisaks 1921. a. Tegelust töötas uure raamatu-
pidamine uures.

Õppeaeg uure oli madal. 1921/22. õ-a.
lõpetas 4. kl. 46 õpilast 17, 3. kl. 29-st 7,
2. kl. 21-st 11, I kl. 26-st 6.

1922/23. õ-a. viidi 4. kl-st üle 6 (9-st), 3. kl-st
6 (12-st), I 2. kl-st 7 (17-st), 1. kl-st 6
(14-st).

1923/24. õ-a. lõpetas klassi uure 15 õpilast
Kokku oli 1.-4. klassini 39 õpilast.

1923/24. õ-a. oli ka uure ennetustöö vür-
nas aastas. Seega võtab 1924. a. loodud töö-
uure õpilaste uure osalised üle õhtu- ja kooli-

uudele funktsioonidele.

1924. ja 1925. aasta on mitteharriduse arengu
alustamiseks aastad ja uude uudele riikile mõne-
võrd üldharriduse andmine töölistele, mis samal
ajal uhtis juba 6-ulaslin alguude nades.

järg. lu. 14 Mõningate teiste uueuuega võrreldes.
(teistest tööst)

ÕHTU-ALGKOOOLID

Viljandi õhtu-edariharimisvooli suhteliselt väiksema on tingitud linna mavalitsuse huvi täiskasvanute õpetamise vastu. Kool taotleb nisttemipärase alghariduse andmist, mida tegelikult edariharimisvoolidelt ei nõutud.

Algukest peale laus erinevad need Tallinna linna voolivalitsus. Tallinnas ei piirduta ajutiste juhuslike õhtu-edariharimisvoolide loomisega. Täiskasvanute õpetamine võtab siin kindla kuju: õpingud toimuvad algvooli õppeaava ulatuses.

Juba 1917. a. võttis Tallinna linna mavalitsus endis Eestimaa Rahvavalitsuse Seltsi õhtuõppesõnnu oma ülalpidamiseks. 1919. a. need reformeeritakse vastavalt algvooli nõuetele ja neiga tuleb Tallinnas nõnelda õhtualgvoolidest.

Enalgu oli õhtualgvoolide loomine veel üliastumise haridusministeeriumi voolalduust ja õpetajale paluade mausmine avalsnuude algvoolide palgasummadest mavalilise.

1922/23. õppeaastal kinnitatakse aga Tallinna õhtualgvoolide põhivõri ja õppeplaani ning -programmid ning nistpeale on tegemist juba registreeritud avalsnuude algvoolidega täiskasvanuile.

Kodanlõnuul perioodil on Tallinnas tegutsenud kaks õhtualgvooli.

Tallinna Linna I Õhtu-algkool luges uuel aastal tegelauult 1907. aastat* 1919. a. reformeeriti uuel algkoolis tdisuastavaks. Õpetus töötas Linna XVIII algkooli ruumides Las t. 25. ajaloolises, uuel ebasobivate ruumidega hoones (lätiväe-
lavad uland, pääs saali läbi õue), uuel mööbelgi mõeldud algkooli lastele. Koolis oli esimes õpetaja algkoolis üle 300 õpilast, paljud neist alla 16a. vanad. Töötas III - V uland, misjuures 5. ja 6. uland olid paralleelulandidega. Kooli juhatajaks oli ligi 20 a. Villem Väher.

1920. a. valdati ^{uue kooli} ruumidega töötas II Õhtu-
kool. Sellepa loodi eraldi koolid poep- ja tütarlastele. Tallinna Linna II Õhtu-algkool oli määratud naiskooli uodanikele. Koolis uuel III algkooli ruumides Tühavasmu t. (praegu Lõd t.) 6, uuel oli asutatud 5 uland-
ruumi. Õpilaste arv oli uelavõrd uasvaks, et uuel ruumid avatud uoolis oli ligi 200 õpilast. Kooli juhatajaks oli August Birk. Esimes aastal tegu-
vun aruandes märgib koolijuhataja, et tulemused olid üldiselt rahuldavad, uuel matemaatikas ja loodusloos (hõlmas uel füüsika) ei suutnud rane-
mate ulandide õpiland vähes tundide arvu, nõrga ja erineva ittevalmistun töötas õppemateri-
alatuses mandada; halvasti mõjus uel hiline tööaeg, õpilaste väsimus, sobivate uooli-ruumide puudumine, õppevahendite vähesus, raamatute ual-
kides. Kooli direktor uendab: „Et uuel uuendus õpilast uueu tömmata ja pävast rasut päva-
tööd neile uoolitööd huvitavaks ja teadmini uergesti uätte saadavaks tika, uueas pavad õpe-
tajad uueumate ja paremate uueumistega ja uel-
nud pedagoogid olema...“

* ENSV ORKA f. 1108, n. 4, s. 589, l. 60

Kõlemine õhtualgusooli võeti õpilasi vastamata
vanuse ja tugevusele. Õhtualgusoolides õppisid
peamiselt isikud, kes olid hariduse omandanud
tsaari ajal, mõja ajal õpingud aataustanud või noored,
kellel polnud võimaliku järel õppida või kes olid
teistest uoolidest välja heidetud. Õhtuoolis ol. Harau,
Kõlovere ja Lauu asuandikud. Kõolisakustuskõnnu lapsi
võis õhtualgusoolides võtta linna uoolivalitsus iga-
uordsel viisil.

Eriti raske oli distipliini nõudlustada I õhtualgkoolis, kus õppisid peaaegu ainult noormehed. Õppenõuogu arutas sageli õpilaste uuestumist, ennes uuesti võtkeemist. Kõrge sagedamini oli uuestumiskorraldamine põhjusel jämedad väljendused. Tõsi siis ülline usunäetne juhtum: ajal, millal koolis saalis harjutas „Noorte Abi“ laulukoos, avati saal uus, uustutati eluter, saalis hõluti metun. Kolmel õpilasel alandati uditumise hinne. Fluritar on jälgida no mõningate võtkeemiste motiveeringut. Erimehe:

"Õpilane avaldab põlvest distipliini suhtes allergiat, et ta 2 õpetaja juuresolekul istus, ulp vartu teist õpilast toetatud, jalad laual; põgenes rünnakutest tundisidest." Teine: "Levitas uoolis Töölisteatru etenduse "Käitis" pileteid." Arutatakse ka uuliseid asju nagu "mäletsemistöbe" (ndrimisueemude tarvitamist) ning aatate vältel tuleb ette ~~uulise~~ juhus, et uulass terrineena lahkuu sassa uul teannist. Võitlusus uoolimata uulalisticaga näeb I õhtu alguuoli uooluud ette, et uooluuumideu püüuub aiuult õpilasuaardi entamini. Lesti, et uoolimaja väliseus peab olema uuustatud juu.

Öppetööst osavõtte oli nonapäratu. 1931/32 õppe-
aastal trahviti noolihüsti halva tähtsuse pärast

1930/31. õppeaastal oli Tallinna I õhtualgkoolis
õpilastest 13a. vanad - 3; 14a. - 26, 15a. - 46,
16a. - 66, 17a. - 49, 18-20a. - 41, 20a. ja
vanemad - 134.

Muu kooli elu-olu kohta võis esitada järgmised andmed. 1927/28. õ.-a. oli II õhtualgkooli raamatukogu 586 raamatut; toimus 2 esitluseviisi (Kerla. Joala ja Tartu-Pühajärve); ametiliseks teetuseks eraldati 12 õpilasele 235 krooni, mille eest osteti saapad, kleidid, pillid jms.; õpperaamatuid anti tarvitada 76 õpilasele.

5. veebruaril 1922 toimus eelpool nimetatud koolis lastevanemate koosolek. Koolis oli 5 lastevanemat. Jättes parajasti esindajate valmisesu pedagoogiline nõuadus ja kooli hoolitsemise!

1935/36. õppeaastal oli õhtualgkool uusim vanus. Koolis oli veel 5 komplekti 236 õpilasega. 1936. aastal õhtukool üllisil uueks laadiks, muudeti linna 24. algkooliks. Kooli juhatajaks sai Juhan Pübo. 1938/39. õppeaastal uues õhtu-
algkoolis veel uuesti Talamest ja uuesti Talamest. Õpetajatel on õppenukile muudkui püsivalt koormus ühine. Lestaks, et neid tohiis olla suurem linna 6. algkooli, Harju parandusmaja ja atikoolide omad.

Kokku võttes oli täiskasvanutele algkoolide andmine uude. Eestis üllaltai juhust. Koolide loomine sõltus uue-
linnast initsiatiivist. Tõs oli mõnevõrra intensiivsem 20. sajandi
aastate algul. Hiljem muutus nii pühapäevakoolide kui õhtu-
algkoolide kontingent ndavõrd suureks, et nende koolide mää-
kades. Lähimõõlemata olid aastatud ka täiskasvanute õhtu-
algkoolide õppeplaanid.

Elanikkonna arjaksus oli meil vabarõõs teostamine

uüllaltai uõge (1922.a. 88,3% uijaosnaga), mis -
tõttu täiskasvanute algaoolde puudumise üldisem
haridustasemele kuulus liinud ja jätanud. Kõnna
peale uijaosnaga põlvuond päevastik uooldest.

Alu

30

Riigi Teataja
nr. 30 / 31 (15. III 22)
lk. 147 - 148

Haridusministeeriumi koostöös on poolt
registreeritud uulde ja õppimised.

II Omavalitsuse avalatud uulde

... 6. Tallinna linnas ühis-õhtukeskkool
(Tallinnas, Narva mnt. nr. 1)

III Õigustega erakoolid

... 3. Tallinna rahvaskooli seaduse era-

ühiskoolgümnaasium "College"
(Tallinnas, Kloostri tän. nr. 16)

IV Õigesta erakoolid

6. Tartu Eesti haridusliku "õlitu-
usmööbl" (Tartus, Fortiicena tän. 6-8)

9. Pärnu l. era-ühiskooli ühiskool
(Pärnus)

ÕHTUKESKKOOLID

Õhtukeskkool on kodanlikus Eestis olnud ~~vähe~~ ^{vähe}.

Tallinna linnas Õhtukeskkooli (ühisgümnaasiumi) seluaja ametliku aasta oli tegelikult 1907. Kool ta-
mis erajärgseks. Asutajaks oli Tallinna Kes-
khariduse Edendamise Selts. Koolis sai jätkuata 4-klas-
silist haridust. Kooli nimetus muutus mitu korda ^{uude},
pehstruktuur jäi aga enamjagu samaks. Tuntud on
õppeaastu nimetusega „sildhariduslinnud õhtusel üür-
nend täiskasvanutele“ reaal- ja humanitaarharuga.
Selle kooli direktoriteks on olnud mõned maaajad
kodanlikud haridustegelased (Fleisch Bauer, Wold.
Päts, Nikolai Kana, A. Weidemann).

1919. a. novel anti kool linnale üle, kooli direk-
toriks sai keestnikuna tuntud Paul Sepp, kes
töötas sel ametialal kooli sulgemiseni. Õpilaste
arv kasvas kiiresti. Senised noored linnas ülesti-
koolis jäid peagi üldraas. 17. oktoobril 1919 kolis
õhtukool ühe tühjaks, 25. algkooli arvanamata
aueemide. 1921/22. õppeaastal on 7. - 11. klassis
noorme üle 400 õpilast. Nõudalatuunde arv klassis
on 34 - 36. Tõttavad humanitaar- ja reaalharu.
Õpitauu aakt võrreld, valitava aruena na ladina
kult.

Kool tõttab mitu aastat täiesti elujõulise uo-
lina. 1927. a., nores klassikomplektide uoondamine
vajadusega linnas, leial haridusministerum, et
ühisgümnaasium tuleb sulgeda. Märktaun, et
kool ei taida suam oma ilisannet: vanem
põlvuend on jõudnud usuhariduse saada, õpilas-
uend on noorenenud. Õhtue ühisgümnaasiumi
10 komplekti 271 õpilasta petaue tiupmuntis,
uus linnas tõttab na „kollidz“, liiga vähetakt-
saks, et ta peaus eumisterima maette õppeaastuena.

Kool liivideeritakse järk-järgult. 1927/28. õppe-
aastal enam uusi inimesi alam (7. õppeaasta)
ei avata. Ja nii jõuab kooli viimane lüli
lõpetada 1931. a. 1932/33. õppeaastal uats-
tatakse veel õhtu vabimnanaumiga, kerd
alle ülalprodamis nulled uõivad ilu jõu.

Kooli selgemine tõi uasa protesti:

"Tallinnas töötub null ... uolledž, kerd viimane
uäimine ja töötamine on täiesti vaba, analoo-
giline ülinooli tööle, kal puudub harika uooli-
rezüm ja ulepärast muudavad uolledžis asuult
need noored inimesed nullaldan edupa töötada,
ker on harjunud juba iseseisvalt vaimutööd
tegema ..."

289

Tallinn linne ühisgüm-
naasium (õhtuasakooli
tunnus) 1923/24

32

Heimastatarkas asu. nt. el

<u>Kohustus</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>	<u>V</u>
Eest. u.	4	4	4	4	4
Matem.	4	4/5*	4	2	2
Loodustead.	4	4	5	2	2
f. kirish.					
Maatead.	4	2	2	1	-
f. arsmat.					
Spaali	-	2	2	3	4
Kodan. tead.					
f. majandus.			-	2	2
Mõtte- ja kirjand.				2	2
f. eetik.					
Taasa u.	5	5 ^{xx} /4	4	4	4
Ingl. u.	3	3	4	4	4
Joonist, joonst.	2	2	-	-	-
Kunstid	2	0	-	-	-
Laulm.	2	2	1	1	1
Nõime.	2	2	2	2	2

* tütar - tule 5 t.
xx poeg. - tule 5 t.

OKRA f. 1108 n. 4, su 14. lu. 227

vesti-
vaet
Heli
Kosin

Valistavad

	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>	<u>V</u>
Neue u	-	2	2	2	2
Lad. u.			2	2	2
Jornist.			1	0	0
neustaj.					
stetrop.					
Unup.	2	2	2	2	2
Roorlaue	1	1	1		

35 35 36 36 36.

Kell intab nõude et
 valit. amete riikides
 peab olema vähemalt
 12 jpl.

ku 229

Üks elujõulisemaid õhtukeskkooli oli kodanlikus Eestis Tartu õhtune ühisgümnaasium (nimetus muutus korduvalt). Kool arenes välja Tartu Kutsehariduse Seltsi poolt 1914.a. asutatud õhtukursustest. Peale Oktoobrirevolutsiooni muudeti kursused üldhariduslikuks õhtukooliks. Kuigi kool töötas juba mitu aastat, registreerib haridusministeerium selle ametlikult alles 1920.a. sügisel nime all Tartu Haridusseltsi Era-õhtu-ühis-gümnaasium. Alates 1922 (kuni 1939) töötas kool XV algkooli ruumides (Riia t. 107). Kooli direktoriks oli J. Sütt (1922 - 1941). Kool töötas õiguste- ta erakoolina. Alles 1914.a. - peale kooli revideerimist - peeti võimalikuks arvata kool avalikkude keskkoolide hulka. Seoses sellega anti ta ka üle linna omavalitsusele. See tähendas õpilaste eksa- mikoorma vähenemist, eriti üleminekuklassides.

Tartu õhtukeskkooli puhul võib märgata püüdlusi uute õppevor- mide leidmiseks. Õppeplaani seisukohalt pakub huvi sotsiaalharu sisseviimine 1924.a. Selles harus käsitleti aineid, mis huvitasid töölisi ja teenistujaid: majandusteadust, statistikat, sotsioloogia, raamatupidamist, õpetati kiirkirja, masinakirja või soovi korral ühiskondlikku hoolekannet. Sealjuures sotsioloogias leiti aega isegi Karl Marxi tööde tutvustamiseks.

Kooli struktuur oli suhteliselt ühtne 1936.aastani. Siis formeeriti kool kolledžiks, kusjuures esimeseks võõrkeeleks oli ül- latava erandina vene keel. (Kolledži nimetus ei tähenda siin seda, et töökorraldus oleks analoogiline Tallina Kolledžile). Siitpeale jagunes kool järgmisteks astmeteks: alamaste - progümnaasium (5.-9. õ.-a.) ja reaalkool (7.-9. õ.-a.) ja ülemaste - gümnaasium (10.-12. õppeaasta). 1939.a. kaotati koolide erinimetused ja asendati numb- ritega. Kolledžist sai siitpeale Tartu V Keskkool. Tartu V Keskkool töötas täiskasvanute õhtukoolina 1948.aastani, millal ta ümber ku- jundati. Kooli järelkäijaks sai Tartu 1. Töölisnoorte Keskkool.

Tartu öhtukeskkoolis on õpetust saanud üle 3 000 inimese. Ajavahemikus 1918 - 1938 lõpetas siin gümnaasiumi 820 kodanikku. Kooli õppetöö tase oli küllaltki kõrge. 30-ndatel aastatel oli keskmine õppeedukus 86%. Õppetöö kõrval arendati vilkalt klassi-välist tegevust, eriti kirjanduse, muusika ja spordi alal. Kool andis välja oma ajakirja "Tada".

Kooli vastuvõtul eelistas öhtune ühisgümnaasium tööinimesi, jättes kõrvale päevastest koolidest siia üle tulla püüdvad noorukid. Klassikomplekte oli koolis tavaliselt 8 - 10, mõnel aastal ka vähem. Kooli astuda soovijaid oli aga sedavõrd palju, et kool sai sügisel valiku teha.

Õppeasutus oli oma proletaarse laadi poolest pinnuks silmas valitsevatele kihtidele. Oma mälestustes kirjutab kooli tolleaegne juhataja J. Sütt, et üsna skeptiliselt suhtus koolisse ajaleht "Kaja", väites, et pole küll midagi selle vastu, et inimesed õpivad, kuid see ei tohiks toimuda riigi abiga. Tartu linnavalitsus püüdis siiski säilitada proletaarsete kihtidega rahulikku vahekor-da ega reageerinud "Kaja" kampaaniale.

Tartu öhtugümnaasiumis on haridust omandanud mitmed tuntud ühiskonnategelased ning kirjanikud, nende seas ka Juhan Sütiste ja Rudolf Sirge.

Tartu Öhtugümnaasiumi sotsiaalharu õppeplaan

(kinnitatud 26. juulil 1927.a.)

Õppeained	K l a s s				
	I	II	III	IV	V
Eesti keel	4	3	3	3	4
Matemaatika	4	4	4	2	1
Loodusteadus (keemia, füü- sika, tervishoid)	3	4	4	4	1
Maateadus, kosmograafia	2	2	2	-	1
Ajalugu	2	2	3	2	3
Hingeteadus	-	-	-	-	3
Võõrkeel	4	4	3	3	3
Tööõpetus	2	2	-	-	-
Joonistamine	2	2	-	-	-
Laulmine	1	1	1	1	4
Võimlemine	1	1	1	1	-
Kodanikuteadus, seadusetund- mine			2	2	2
Majandusteadus, ühistegevus			2	2	2
Statistika, sotsioloogia				3	2
Raamatupidamine				3	3
Usuõpetus	1	1	1	1	1
II võõrkeel, bürootööd (ma- sinakiri, kiirkiri, kirjavaho- tus või ühiskondlik hoolekanne ja haigeravitsus	3	3	3	3	3
	29	29	29	29	29

Kuigi pika ja olud õhtuste magiimnaariumide iga tistes Eesti linnades. Osalt oli ne tingitud majanduslikest raskest, õhtukoolede õigusteta olemisest, osalt õpetajate mittevastavusest.

Võrus töötas Võrumaa Rahvakoolide Seltsi poolt ülalpeetav raõhtugiimnaarium 1932 - 1934. Sisult on see teinud ühe klassiga.

Seisus sellega, et giimnaariumi II klassi eksamend Võru ühisgiimnaariumi juures sooritada ei lubata, Pitsari ühisgiimnaariumiga eksamite nimetus aga õiget kontadit ei looda, jääbki Võru tööstajate, kokku 32 inimest, giimnaarium lõpetamata.

Rakvere õhtune magiimnaarium, mille ülalpeetaja oli samuti hariduselt, töötas 1931 - 1935. Töö koalis toimis avalikuks uskuosude õppekavade järgi, kusjuures nädalatuundide arv oli vähenenud vaheliseks harvatuks, laulmise, riigilaulu ja uskoõpetuse arv. Kool töötas avaliku ühisgiimnaariumi ruumides ja kasutas selle õppevahendeid. Kooli juhataja oli H. Vihman. Õpilasi oli koolis keskmiselt 40, ulasnuursus lõpetajad aga vähesed. Nii oli 1934. a. kevadel 3. klassi lõpetajaid 4, 4. klassi lõpetajaid 8. Eksamid sooritati avaliku ühisgiimnaariumi juures. Giimnaariumi lõpuksamend aga enalgu Rakvere ühisgiimnaariumi juures teha ei lubatud ja kui selleks lõpuks luba anti, sõit-rid eksamiteks avalik haridusministeeriumi tööstajad.

Pärnu linna ühis-õhtukool avati 12. out. 1921. a. linnaomavalitsuse poolt ja jäi kogu aeg õigusteta eravoli asendisse. 1923. a. tootis Pärnu linnaomavalitsus ~~uude~~ uuele avalikule uuele õiguse. Palve jäi aga itteudändel, et töö tapajärgi pole veel näha, rahuldumata.

Kool asus vormal linna ühis-kaubanduskooli ruumides (Eplonaastr platsil), hiljem on aadressiks Nikolai t. 26 (praegune)

1921/22. õppeaastal oli uuelis avatud 6. - 9. alam, 1922/23 5. - 6. 7. - 11. alam ja 1923/24 5. a. uue jastu järgi I - V alam (7. - 11. õppeaasta). Töö termus reaalkooli uuestatud õppeplaan järgi, ³³ 36 tundi nädalas, alljärgnevalt:

	(7. $\frac{I}{II}$ al. $\frac{I}{II}$ al. $\frac{I}{II}$ al. $\frac{I}{II}$ al. $\frac{I}{II}$ al.)	$\frac{I}{II}$ al.	$\frac{I}{II}$ al.	$\frac{I}{II}$ al.	$\frac{I}{II}$ al.
Eesti uuel	4	4	3	3	3
Matemaatika	4	5	5	4	4
Loodusteadus	4	4	6	4	4
Füüsika	-	2	3	2	2
Keemia	2	-	1	-	-
Maateadus	4	2	2	-	-
Majand. geograafia	-	-	-	2	-
Kosmograafia	-	-	-	-	2
Ajalugu	-	2	2	2	2
Kodanikuõpetus	-	-	-	2	2
Filosoofia alused	-	-	-	2	2
Taasa uuel (I võrruul)	5	5	3	3	4
Inglise uuel (II võrruul)	5	4	3	3	3
Joonistamine	2	2	2	2	2
Võimlemine	2	2	2	2	2
Geomeetiline joonestamine	-	-	2	2	2
Laulmine	2	2	1	1	1
Käntöö	2	2	-	-	-

Pole nle jiti wabatahtlou oppasena II ja
IV alamis ladina uult.

Enolgu sad mēd opand wandharas lāa wāe
uule oppmiscus enmē iōōuēlēnas.

1921/22. õppeaastal oli koolis 65 õpilast, järgmisel alguses 72, aasta lõpuks 84, 1923/24 di õpilasi 129. Umbes kolmandik õppuritest olid mehed. Nooremad olid koolis vähe. Õpetajad ei olnud hiilgar: 1922/23. õppeaasta kevadel jõudis ulaskkursus lõpetada 31 inimest. Enalgu on raskeimaks aineks matemaatika, hiljem võõrkeel. Peale nimeainjas olevate üldlata õpilaste olid koolis veel nn. vabamajajad (alates 18. eluaastast)

Õpilastel oli raske 6 päeva nädalas õpetööst osa võtta. 1922/23. õppeaastal tähendas see 205 õppepäeva.

Õpilaskontrollatsiooni alusel võib järeldada, et ka õhtukooli õpilased kuuluvad arstliku kontrolli alla. Hooltsalt on täidetud nn. õpilaskirjeldel arsti andmed tervetumise olekorrast, pikkuse ja kaaluga.

1924. a. nendib Pärnu linnavalitsus, et ühisõhtukeskkooli ülalpidamine kulud (üle 1,5 miljonit aastas) üldivad linnale üle jõe ja linnavolinogude noos haldusnõukoguga otsustavad õhtukeskkooli jätku-järguist selgeks. Kooli liivideerimine otsustatakse läbi viia 3 aasta jooksul. 5. juunil 1924 astus see teadaannet edasi kooli õpetajatekogusse.

1924/25. õppeaastal töötavad veel III-V klass 65 õpilasega, 1925/26 - IV ja V klass 48 õpilasega, 1926/27 V klass 21 õpilasega.

Pärnu ühis-õhtukeskkoolis sai gümnaasiumiharduse võime 43 inimest.

Kooli direktoriks oli 1922-1925 E. Michelson.

Michelson

D. Rudnev

"Johannes Lauristin"

ERK, Tallinn 1962.

II pt. "Punane koolis"

Õhtukoolis aias naistööliste ühiskondlikud haridusmaastik. Pärast seda, kui tühjadel tundidel olid lõppenud, tulid nende aegade täiskasvanud õpilased.

VIII - e klass aias tavaliselt noorust. Suures sotsiaalses ruumis, arendades haridusmaastik ja mere peiste poole, misid noorust ja neiljas reas. Need olid teatud laste jaoks ja täiskasvanutel oli nendel istumise eel-
mugav.

Õpilaste noorus oli väga kiire. Noore ühiskondliku õpilase kõrval istus suurem hulk. Ühes pingis metallitöölinde, voolavate revolutsionääriga istus politseinik täies mundris - politseinik oli üsna palju. Paljusid endid võidureid ja madrusid, kel neiljas veel võjavõim, millega nad noorust tulid. Rohkesti oli ka noori töölisi.

Johannes Lauristin istis teise rea teises
ringis nõruti Vladimir Rooprega...

Õppetöö algas uuel uuel õhtul. Johannes
jätis pärast tööd vaevalt uueks uueks ja
ümber riietumas ja nõmmas. Päevad uue, kui
ta oli terve, tööpäeva nühud tuule ja vihma
uue, oli õppimine süvenemine uueis raske.
Ent Lauristin kuulus alasti paremate õpilaste
hulka, eriti humanitaarainetes. Kirjandust
õpetas lühemate parempoolste vaadete ja inimese,
kes rühkis Lauristinim uue malt ja isegi
vaenuliku, ust ta teadis tema poliiti-
lisi veendumusi. Kõik olid ta alam hape
uuega:

"Hm, seda ma poleis arvanud... Kõige
parem kirjatoe on Lauristinil... Hm, hm!"

Õhtu uolis oli illegaalne kommunistlike
noorte kollektiiv, millest vii ajalool kuu-
lund Antan Vaarcandi (Vahtmann), Osuar
Lepe, Vilhelmine Klementi, Aleksander Kruu-
samägi, Hilene Urberg ja tused. Johannes
Lauristin astus uude kollektiivi. Õpilaste
hügas liikund kommunistlike lendeled ja
brosüürid, tundides harrund noored töö-
lised vordlema vantsionistlike õpetajatega,
ajades nend maru oma „mõtladadiga“.
Haridusministeriunis peti õhtu uolis „puna-
nas“.

Koolis udis elav ühisusudis tegevus.
Kõin õpiland moodustand ühe „õpilaste
korporatsioon“. Selle juhatum kuulus
üle alasest Johannes Lauristin. Juhatusist
oli kaus erindajad pedagoogianõuajad,
hatus hoolits õpilaste isitigerun arenda-
misi sest. Koolis tegutsend mitmeugund
ringid. Johannes kuulus kirjandusringi;
nile koosolekuil peti refraate kirjandusi lo-
mingust, arutati ringi küsimisi jätumisi ja
luuletusi. Ringid oli oma käsikirjalise ajamisi.
Teisel remistil hakkas Lauristin vahel
tundsidist puuduma ja hilisema, mida temaga

varem ei juhtunud. Su laages uskuu aja-
rija „Noor Tööline“ ilmumisega. Kuis uoli
direktori varem avaldust oma vaimuliku
suhetumist Lauristini millegagi ei väljen-
danud, mis niilid hanaati nooma...

Mitmed ajasid näitand Lauristini, et
katrepolitri on hanaud uoli vastu hvi-
tundma ja uavatsid mida punarist punas-
tada... Villu Klementi vastu oli juba
nii distus uouu uombineeritud...

la. 29

(Järgmises uas uuyeldatakse uerlust uoli
direktori Paul Lyya ja Joh. Lauristini uakel
- uualgu uuuelumisti, hiljem „Noor Tööline“
uälgaandmine ja oplaau uulsumi uili)
(la. 29-32)

20. uebruare 1922 tuli uouu uuagoo-
uouuouu, et Villu Klementi uili uouut
uouista. Talle tehti uali uouuouu uouuouuouu...
Kuiu uouuouuouu uouu ouuouu ei uouuouuouu...
... Direktor uouuouu uuagoo-
uouu uouuouuouu uouuouuouu. Alguu ouu-
tatau Klementi uouuouu. Ta uouuouu uouuouu...
Kis uouuouu Lyy etu Johanneu Lauristini ouu...
la. 32

(Peale anda, kui Lauristini tegutses
nõus „Noore Tööliste“ väljaandmisega
läbi arutatud - säästmata raha ja
värv võtal ped. nõu. vastu järgmine
otsus):

„Ülalnimetatud fauliorid ja andmed
arveme võttes ja põhjalikult läbi uurides,
pedagogiuanõuniku otsustat ühel häälel:

- a) VIII-c alam õpetlane Johannes Lauristin
Tallinna Ohtuuskoolist välja heita;
- b) Lauristinilt kui Eesti riialiskuse ja kultuur-
istajalt õiguse ära võtta igam muusse
Eesti vakariigi aoli rikkastumiseks;
- d) häana harrdusministri tähelepanu juhtida
nuurija „Noore Tööliste“ rahjulise ja hähis-
tava riku peale, mis halvast aolitois ja
noorus peale mõjub;
- e) Paluda häana harrdusministrit mainitud
otsus uinastamist. * *

* vt. EVST ORKKA f. 1108, nim. 4, s.-ü. 44,
lk. 97-98 (aoli ped. nõu. rahvaline noorsoo-
protsess nr. 27), nals. lkt 103 Elm koolval.
ninguini 13. juulist 1922 V. Klementilt ja J. Lauris-
tinilt õigud arastmisi aolita astuda üksteis m-
liseen Eesti vabar. aoli.

Protokollile kirjutas minister: „Klementi
ja Lauristini uuesti väljastamise otsus
sunnitada, ära võttes neilt õigust Eesti
vabariigi uuestidele astuda. **

(Kujad teatega väljastamise kohta saadeti
uuegi uuestidele)

L. väljastamine teatas ajakirjades muut
meelepäha (ajakirjades olis siseministeri
poolt lubatud)

vt. ka. A. Vaarmann „Surmast tugevam“ lk. 136-146
Kristina oluena uueks õhtuajakirjaks -
vt. „Norr Tööline“ nr. 3, 1922.

lk. 34 ENSV OKKA f. 1108, nm. 4, s.-a. 44, l. 98

4. Paul Kuusberg, "Uhest väärt teinistajat" 42
Looming 1971 #9, lk. 1379-1387

Kaasamas Raplas, kes ta isa uella lõi,
"uuis Anton Vaarandi (siis veel Anton Vah-
mann) kaas talve vallanõolis ja õppis pärast
nda neli aastat nooruaegavõolis. 1917. aas-
ta, nuueteistkümnendaastase nooremisega tuli ta
Tallinn, et niusuult tööts leida ja õhtu-
uuekskoolis õppmist jätkata..." lk. 1380

"Kirjutaja kohta ei leidnud, tuli läbi ajada
juhiline otstega - pesta annaid, saapida
puuid, hiljem sadamas laevu laadida. Edasi
õppima aga hakanas, astus sama aasta sügisel
Eestimaa Rahvahariduse Seltsi "õhtuuekskooli
nursuntele", millest varsti sai täieõiguslik
Õhtuuekskool." lk. 1380-1381

Õhtuuekskoolis tegutses vasaupoolne rühm, kes
"oli uontaantud Arnold Sommerlingiga. Klubi
"Kommunismi aabitsat" ja Karl Marxi ma-
janduslikke vaated. Kui 1920. aastal asutati
Ülemaalne Noorpolitaarlaste Riik, astus Anton
Vaarandi selle liikmeks.

Lõpetanud 1921. aastal õhtuuekskooli, läks
Anton Vaarandi samal sügisel Tartu ülikooli...
lk. 1381

5. Hans Kruus, "Ajaratta uutis ringides" (Päevaleht 93
mémorandum), "Looming" 1911, nr. 10, lk. 1512 -

Kui ma 1913. a. kevadel õpetajaadika Jõgeval
"illes ütlesin, mis toimisin kogemuse põhjal, et
õpetajametis ei jõua ma niilalt jõudsasti
hõpuseksamiks valmistuda. Olin juba 21-aas-
tane ja tundsin, et pean ruttama. Nii teakis-
in mul plaan anda kõigile Tartu ja jät-
kata nal õppimist aegaliku pedagooogiaseltsi
nursustel". Need kursused olid uelmeaastand
ja mõeldud täiskasvanutele kesuhariduse man-
damis hõlbustamiseks. Karatsen astuda
viimasele kursule, et juba järgmisel kevadel
sooritada hõpuseksamid". (lk. 1526) - - -

Kursused "Karsuun Tõbras" olid rajatud
"loengusüsteemile. Leantõrteas olid mõned paremad
aegaliku gümnaasiumi õpetajad, ka ühinevad
nooremad õpetajad, eradotsendad üliuoolist.
Nii-uuetunnised loengud toimund õhtupos-
leanti samades "Karsuun Tõbra" ruumides." (lk. 1526)
"Enalgu aäisin kõigil uelmanda kursul
"loengutel, et saada pilti nende tasemest ja tiku
uirdlause, mida oleks otstarbuseks uuulata ja
mida mitte. Aruamus uujuas täppis- ja lo-
duste aduste (füüsika, kosmograafia, trigono-
meetria) loengute uasens. Ühisuunnatadoluste
loengud (ajalugu, poliitikonoomia) olid nõrgemad.

*minu allaariput. (lk. 1526)

(lk. 1526-1527)

Paar tust kursustest olid loengute hindamisel samasugusel viisil. Moodustasime siis uue meeni väikse grupi, mille seas lühe oli meile vähem risuakatsena näivati loengute puhul uue penturijana „valvevarras“, jagades hiljem loengu uuekõvetel grupi vahel tein liinimega.

Kõik kolm tunnetasime juba algusest peale „oma nõua ettevalmistust ladinä ja prantsuse keeles ning seda, et kursuste loengustest on tavaliselt meile nende õppimisel üldiselt eeldatav. Peepärast otsustasime võtta ladinä ja prantsuse keele eratuunde.“ (Lk. 1527) —

1913/1914. a. õppetöö algas uue ja eriti pingeliseks. Tööpäev algas reeglipäraselt hommikul kell üheksa ja lõppes öösel üheksa või kahe paiguni...

Kui saabus 1914. a. aprilli lõpupoole. Tuli valmis olla ühisõppemine. Otsustasin need korraldada Tartu Aleksandri gümnaasiumis. See kool oli tuntud oma nõudlikkusega, oli ühtlasi klassikaline gümnaasium, mis osutas suurt tähelepanu ladinä keelele.

Ühisõppemine seotud ühtis 40 päeva, aprilli lõpuna davalast juunini alguse. Kõik aja ühtel tuli teha 20 eksamit 12 õppaine. Eksamite hulga oli eksamendidele algselt lõpuni pingeline: eksamite ilmnemine oli 53, aruand 7 said ühisõppestunni.

Paljudel sai uatastroofias juba esimesi eksamivõtteid. Paljud meist arvasid, et see oli võimalik. Teema 1. Lk. 1527

6. Kruus „Ajarätt“ .. 94
Paljudel oli ühpsuseksamitega noos varan-
“maid asgemusi. Nad olid nätsunud neid täha
mitme gümnaasiumi juures, aa mitme õpe-
aonna vartava komisjoni es.”

„Ühel üritajal oli taskust paberist rullastel
üle 20 „spargalaa“ venekeelne kirjatoõ võimaline
temadil. Et orienteeruda oma „kirjatööde“ asupaigas,
otta nende asupaigade registri jäädvustanud
oma paberist mansettidelt. Kuid ette armatud
temad jäid tulemata. Õnnetu mees uueks
juba kummal eksamil läbi - nagu ligemale
peolid eksamile tulnuist.“

lk. 1527

„Venekeelne kirjatoõ teemaks anti „Liivriha
A. I. Pusiins peemis „Poltava““ .. lk. 1528

„Eiliseks uudiseks tollel eksamisessioonil oli
kirjalik töö ladina keelest. Tuli tõlvida vene
keelde Titus Liviusi üks lehekülz, mis kirjut-
es Puenna sõdand. Ka selle eksamitööga
uueks läbi kula eksamivande. Matemaatika
ja füüsika kirjalikud tööd viisid eksamivande
riist välja nihteliselt väiksema protsendi. Siis
tuli lõpp. Teistme õnnekuu hulgas olis aa mina
ja minu endine õpetaja Dankers.“

„Tuttavate üsti noormeeste hulgas, kes minuga
ühiaegselt olid tulnud Tartu Aleksandri güm-
naasiumi ühpsuseksamitele eestvõtta, olid aa juba
tol ajal kuulitajanimi taastlenud Hendriku Kirgipuu
ja Hiljem aunistiteadlasena ja publitsistina tuntus,

45 saanud Rasmus Kangro Pool.

Paraku tuli neil meestel rekord leppida läbi-
nukkumisega." (lk. 1528)

"Kõik need atestant näes, teinud 1914. aasta
juunisuu algul, et olen jõudnud oma elutee
võti olema piiritulbani: te üldiselt olid lahti!"
(lk. 1528)